گۆڤاری قەڵای زانست

گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق

بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩

ژمارەی تۆماری نێودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

سیاسەت لای هۆنراوەکانی عبدوڵا پەشێو

Partiman Hekmat Ali
University of duhok

زانیاری توێژینەوەکە

وەرگرتن : ٢٠١٩/٨/١

پەسەند کردن : ٢٠١٩/٨/٢٥

بلاوکردنەوە: پایزی ٢٠١٩

Doi : 10.25212/lfu.qzj.4.4.6

وشە سەرەکییەکان:

pashew's poem

literature

politics

uprising

پوختە

(ڕەهەندە سیاسیەکانی شیعری عبدالله پەشێو) ناونیشانی ئەو توێژینەوەیە کە هەوڵی باسکردنی و پەیوەندی نێوان ئەدەب و سیاسەت و ڕەنگدانەوەی لەناو شیعرەکانی پەشێو دەدات پێش ڕاپەڕین و دوای ڕاپەڕین، لەو ڕوانگەشەوە لە سیماکانی ئەو ڕەنگدانەوەیە دەکۆڵێتەوە لە توێژینەوەکەدا جگە لە پێشەکی و ئەنجام، ئەم توێژینەوەیە لە دوو بەشی سەرەکی پێک دێت کە بەشی یەکەم پێک هاتووە لە (ڕەهەندی سیاسی پەشێو پێش ڕاپەڕین) هەروەها ئەم بەشە دابەش بووە بەسەر چەند خاڵێک لەوانە (پەشێو پشتیوانی لە چەوساوەکان، پەشێو لە بەرگی سیاسەت لە داردا، پەشێو و ئەنفال و ڕەنگدانەوەی لەسەر کورد، پەشێو بەرەنگاربوونەوەی تەعریب و سیاسەتەکانی ئەوسای حکومەتی عێراق لە پەشێوو دانوستان لەگەڵ دوژمن)

بەشی دووەم پێکهاتووە لە (ڕەهەندە سیاسیەکانی شیعری پەشێو دوای ڕاپەڕین) هەروەها ئەم بەشەش دابەش بووە بەسەر ئەم چەند خاڵەدا (پەشێو و ڕەخنە لە حیزبە سیاسیەکان، پەشێو پێشوازی لە ڕاستگۆیی، پەشێو خەونی سەربەخۆیی، پەشێو زمانی جنێو)

گرنگترین ئەو ئەنجامانەش کە توێژەر پێی گەیشتووە لەم چوارچێوەیەدا کە چەمکی سیاسەت تەنانەت لەناو شیعریشدا گۆڕانی بەسەر هاتووە و پەشێو چ لەبەرگی سیاسەت مەدار و چ لە جۆراو جۆری بەکارهێنانی مەبەست و سیماکانی سیاسەت، لە شیعرەکانی ڕەنگی داوەتەوە.

وشەی کلیلی : ئەدەب، سیاسەت، هەڵوێست، عەبدوڵا پەشێو، نەتەوە، ڕاپەڕین.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پێشەکی

کورد وەکو نەتەوە هەر لە سەرەتای پەیدابوونیەوە تاوەکو ئێسا بە درێژایی ئەو مێژووەی کە هەیەتی سیاسەت و ئەندێشەی بیری سیاسی و کێشمەکێشی سیاسی و شەڕو بەرەنگاری و داگیرکاریە ناوچەییەکان بە خێرایی و ڕاستەوخۆ کاریگەرییان بەسەرەوە هەبووە سیاسەت وەک هەموو بابەتەکانی تر زیاتر و زوتر خۆی گەیاندۆتە ناوچەکە.

٠ – ١ ناونیشانی توێژینەوەکە:

ئەم توێژینەوەیە هەر وەکو لە ناونیشانەکەیەوە دیارە (ڕەهەندە سیاسیەکانی شیعری عبدالله پەشێو)دا هەوڵێکی ئەکادیمانەیە بۆ خستنەڕووی لایەنی سیاسی لە شیعرەکانی پەشێودا، کە بەشێوەی بەرچاو سیاسەت لە شیعرەکانی دا ڕەنگی داوەتەوە، لەبەرئەوەی کە ڕەخنەی سیاسی گرتووە لە دەسەڵاتدارانی ناوخۆیی و دەرەکی، هەموو ئەو ڕەخنە و تێبینی و سەرنجانەی کە هەیبووە لە بەرهەمەکانیدا خستویەتە ڕوو.

٠ – ٢ هۆکاری هەڵبژاردنی توێژینەوەکە:

ئەدەبیاتی سیاسی پەشێو بەگشتی و شیعری سیاسی پەشێو بە تایبەتی ئاوڕی تەواوی لێنەدراوەتەوە لە کاتێکدا سیاسەت بەشێکی زۆری بەرهەمەکانی پەشێوی داگیرکردووە.

٠ – ٣ سنوری توێژینەوەکە:

تەنیا مژاری سیاسەتە لە هەردوو دیوانی پەشێودا سەرجەمی شیعرەکانی لە هەردوو دیوانی (هەسپم هەورە ڕکێفم جیا) و (پشت لە تەواو ڕوو لە کرێوەدا) گرتۆتەوە.

٠ – ٤ ڕێبازی توێژینەوەکە:

ئەم توێژینەوەیە ڕێبازێکی وەسفی و مێژوویی وشیکاری و ڕەخنەییە بەکارهێناوە بەشێوەیەك لە زۆر شوێن تونیوومانە نموونەی شیعری بۆ بابەتەکە بخەینەڕوو.

٠ – ٥ گرفتەکانی توێژینەوە:

بێگومان نوسینی هەر توێژینەوەیەک بە دەرنیە لە هاتنە پێشی گیر و گرفت، ئەو گرفتانەش کە هاتنە بەردەمی ئێمە کەمی سەرچاوەی پێویست بوو.

٠ – ٦ بەشەکانی توێژینەوەکە:

ئەم توێژینەوەیە لە دوو بەشی سەرەکی پێک دێت کە بەشی یەکەم پێک هاتووە لە (ڕەهەندی سیاسی پەشێو پێش ڕاپەڕین) هەروەها ئەم بەشە دابەش بووە بەسەر چەند خاڵێک لەوانە (پەشێو پشتیوانی لە چەوساوەکان،

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پەشێو لە بەرگی سیاسەت لە داردا، پەشێو و ئەنفال و ڕەنگدانەوەی لەسەر کورد، پەشێو بەرەنگاربوونەوەی تەعریب و سیاسەتەکانی ئەوسای حکومەتی عێراق پەشێو دانوستان لەگەڵ دوژمن)

بەشی دووەم پێکهاتووە لە (ڕەهەندە سیاسیەکانی شیعری پەشێو دوای ڕاپەڕین) هەروەها ئەم بەشەش دابەش بووە بەسەر ئەم چەند خاڵەدا (پەشێو و ڕەخنە لە حیزبە سیاسیەکان، پەشێو پێشوازی لە ڕاستگۆیی، پەشێو خەونی سەربەخۆیی، پەشێو زمانی جنێو)

بەشی یەکەم

1. ڕەهەندی سیاسیی لە شیعرەکانی پەشێودا:

1.١. سەرەتا:

وشە و دەستەواژە سیاسییەکان و ڕووداو و پێشهاتە سیاسییەکان هەموو ئەوانە توخمێکی گرنگن، کە تەکنیک و شێوازگەلێک دروست دەکەن و کاریگەری دەخەنە سەر دەقی شیعری و جێگەی خۆیان لەنێو تێکستی ئەدەبیدا دەکەنەوە.

ئەو ڕەهەندانە لەنێو دەقی شیعری کوردیدا مێژوویەکی کۆنیان هەیە و ڕەگ و ڕیشاڵیان دەمێکە لەنێو شیعری کوردیدا داکوتاوە و دەتوانین بڵێین ئەو بابەتە پەیوەست بووە بە بارودۆخی سیاسیی ئەو کۆمەڵگەیە، کە لە جوگرافیای خۆی، یان بابەتی گرنگی سیاسیی دەرەوەی جوگرافیای خۆی هەیبووە، گرنگی ئەو ڕەهەندانە لەنێو دەقی شیعردا بەشێوەیەک بووە، کە دەتوانین بڵێین: سیاسەت زۆرجار وەک تەکنیکێکی شیعری بە هانای شاعیرەوە چووە بەشداری لە تەونی سەرتاپای دەقە شیعرییەکەدا کردووە و وزە و هێزێکی ئەوتۆی پێ بەخشیوە، کە دەبێتە مایەی بەهێزی بۆ ئەو دەقە شیعرییە.

بەکارهێنانی ئەو ڕەهەندانە لە ئەدەبیاتی کوردیدا بە گشتی و شیعری کوردیدا بە تایبەتی مێژووەکەی کۆنە و دەتوانین بڵێین دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی (ئەحمەدی خانی)، لەوانەیە پێش ئەو شاعیرەش شاعیری تر هەبوو‌بێت، بەڵام شتێکی ئەوتۆ لەبەردەستدا نییە شایەنی باسکردن بێت، بەکارهێنانی ئەو بوارە لە شیعری کوردیدا ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە بارودۆخی کورد و کوردستان لەڕووی سیاسییەوە لە سەردەمە جیاوازەکاندا، کە هەندێک لەو بارودۆخانە پەیوەستن بە خودی کورد لەگەڵ دوژمن و داگیرکەران یان کورد بۆ کورد، کە ئەوەش پەیوەستە بە خۆبەڕێوەبردن یان کەسانێک وەک ڕەمزی شۆڕش لەنێو خۆی کوردا هەبووبێت.

بەهۆی ئەو بارودۆخە سیاسییانەی گەلی عێراق بەگشتی و کورد بە تایبەتی تێی کەوتبوون بەشێوەیەکی وا دەبینرێت، کە دەتوانین بڵێین لەدوای شیعری دڵداری شیعری سیاسیی و بەکارهێنانی ئەو ڕەهەندانە لای

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێكی زانستی وەرزیی باوەرپێكراوە لە لایەن زانكۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- كوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

شاعیرانی كورد لەهەمووی زیاتر گرنگی پێدراوە ئەوەش بە ئاشكرا لە قۆناغە یەک لەدوای یەكەكانی شیعری كوردیدا دەبینرێت، هەر یەكێكیش لەو قۆناغانە و دابەشكردنیان پەیوەست بووە بەو بارودرخە سیاسییەی، كە لەو سەردەمەدا گەلی كورد تێی كەوتبوو.

هەڵبەتە زۆرن ئەو شاعیرانەی، كە لەم بوارەدا و لە قۆناغە یەک لەدوای یەكەكاندا دەستێكی باڵایان هەبووە، وەک (بێكەس، گۆران، جگەرخوێن، هێمن، هەژار، هەردی، دیلان، حەسیب قەرەداخی،دڵدار، كامەران موكری و تادوا قۆناغی شاعیرانی وەک (شێركۆ بیكەس و لەتیف هەڵمەت و ئەنوەر قادر محمد و پەشێو و ...هتد).

هەڵبەتە پەشێو یەكێكە لەو شاعیرانەی كە لە كۆتایی ساڵانی (١٩٧٣) دا نیشتیمانی بەجێ دەهێڵێت و ڕوو لە دەرەوەی وڵات دەكات، چوونی ئەو بۆ دەرەوەی وڵات ڕاستەوخۆ پەیوەست بووە بەو بارودۆخە سیاسییەی، كە لە كوردستاندا هەبووە، ئەو زەبر و زەنگەی دوژمن دەرهەق بە گەلی كورد ئەنجامی دا چوونی شاعیران بەگشتی دەرفەتێكی گونجاو بوو، كە شاعیران زیاتر بكەونە ژێر كاریگەری ئەدەبیاتی ڕۆژئاوا.

ئەو سەردەمەی كە پەشێو تێیدا ژیاوە سەردەم و قۆناغێكی چارەنووسساز بووە بۆ كورد، چونكە وەک نەتەوە لەبەردەم ڕۆژگارێكی سەختدا بووە، شاعیرانیش بە نوسینی شیعری زیندوو، كە تەعبیر بوو یان هاوتەریب بوو لەگەڵ بارودخەكە شیعری سیاسیی و بەكارهێنانی وشە و دەستەواژە سیاسییەكان پانتاییەكی فراوانی لە شیعری كوردیدا گرتبوو، لەبەرئەوەی شاعیریش ((شێوەیەكی تایبەتی ڕەنگ دەرەوەی واقیعی بابەتییە))1 بۆیە ناچاربوون لەگەڵ بارودۆخەكە و بۆ بارودۆخەكە شیعر بنوسن، ئەوە بە ئاشكرا لە زۆربەی زۆری شیعرەكانی پەشێودا دەبینرێت، لەوانەیە بەشێكی تری پەیوەست بێت بەوەوە، كە شاعیر شان بە شانی پێشمەرگە ڕۆڵی هەبووە لەنێو شۆڕشەكاندا.

زیاتر لەم بەشەدا تیشک دەخەینە سەر ڕەهەندە سیاسییەكانی شیعری (پەشێو) لە سێ قۆناغی جیاوازدا بەشێوەی تیۆریی و پراكتیكی، كە بریتین لە:

١. ڕەهەندی سیاسیی پێش ڕاپەڕین.

٢. ڕەهەندی سیاسیی دوای ڕاپەڕین.

١,٢ ڕەهەندی سیاسیی پەشێو پێش ڕاپەڕین:

[1] جۆرج لۆكاش، دراسات فی الواقیعیة، نایف بلوز، دمشق، وزارة الثقافة، ١٩٧٢، ص٩.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئەگەر سەیری بارودۆخی سیاسیی و مێژووی کورد بکەین لەپێش ڕاپەڕیندا دەردەکەوێت، کە کۆمەڵگەی کورد بەردەوام لە ململانێ و بەربەرەکانیدا بووە لەگەڵ نەیارەکانیدا، بەهۆی ئەو هێرشانەی کە بەرانبەرەکەیان کردوویانەتە سەری، ئەوە وایکردووە، کە ئەو گەلە بەردەوام هەوڵی خەبات و تێکۆشان بدات و لەو پێناوەشدا چەندین قوربانی و کارەسات و ڕووداوی جۆراوجۆری بەسەردا هاتووە، چونکە هەمیشە ((دەسەڵاتدارانی عێراق لەسەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتی تازە دروستکراوی عێراقەوە بە پشت بەستن بە پەیڕەوکردنی سیاسەتی (پەرتکە و زاڵبە) لە هەموو سەردەمێکدا هەوڵیان داوە گەلی کورد و جولانەوە ئازادیخوازەکەی لە یەکتر دابڕن و بەشێوازی جیاواز هەریەکەیان لاوازبکەن و لەنێویان بەرن))2 هەر لە سەردەمی فەرمانڕەواکانی عێراقدا ئەوە بە ڕوونی هەستی پێ دەکرێت بۆ نموونە هەر لە سەردەمی فەرمانڕەوایی (((عەبدولکەریم قاسم)دا لەدوای ڕژێمی پاشایەتی وەک یەکەم سەرۆک کۆماری عێراق لەماوەی یەکەم فەرمانڕەوایەتییەکەیدا (١٩٥٨-١٩٦٣) بۆ پەیڕەوکردنی سیاسەتە چەوتەکەی بەرانبەر کۆمەڵگەی کورد ســـــەرەتا شاری کەرکوکـــــــی بە ئـــــامانج گرت، ئەوەبوو لە (١٥ی تەمووزی ١٩٥٩) دا چەند یەکەیەکی سەربازی لە بەغداوە هێنایە ئەو شارە و کۆمەڵێک کاری ناڕەوایان ئەنجامدا کە تا ئێستاش شوێنەواری نێگەتیڤانەی بەسەر کەرکوک و ناوچەکەدا ماوەتەوە))3

لێرەوە ڕوون دەبێتەوە، کە مێژوویەکی دوور و درێژە بەردەوام لە کۆمەڵێک ڕێگەوە هێرش کراوەتە سەر کوردستان و بەجۆرێک لە جۆرەکان تووشی کاولکاری و جۆرێک لە پەرتەوازەبوونی بەسەرداهاتووە و کە تا ئێستاش ئاسەوارەکانی هەر ماون.

بەهۆی ئەو سیاسەتەی، کە ڕژێمە یەک لەدوای یەکەکانی عێراق بۆسەر گەلی کورد ئەنجامی دان وای کرد، جارێکی تر شۆڕش لەدژی ئەو ڕژێمە سەر هەڵبداتەوە ئەویش دوای ئەوەی لە ساڵی (١٩٧٥) بەر لە دروستکردنەوەی شۆڕش چەندین کەسایەتی و ڕۆژنامەنووسی ناوخۆیی و بیانی هەوڵیان دا جارێکی تر کۆتایی بە شەڕو کوشتار بێنن، بەڵام ئەو هەوڵانە سودیان نەبوو، بۆ نموونە ڕۆژنامەنووسی میصری هەیکەل *((لەوێدا ئامۆژگاری دەسەڵاتدارانی عێراق ئەکات سەبارەت بەجۆری ڕەفتاریان لەگەڵ کورد و مافەکانی ئەگـــەر صەدام ئامۆژگارییەکانی هەیکەلی لەگوێ بگرتایە و بەجێی بهێنایە لەوانەبوو پێویست نەکات کورد جارێکی تر پەنابەرێتەوە بەر چەک))4

---

[2] فەرەیدون عەبدولڕەحیم عەبدوڵا، بارودۆخی سیاسی کوردستان و عێراق ١١ی مارسی ١٩٧٠-١١ی مارسی ١٩٧٤،چاپخانەی منارە،چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠١، ل١٨٥.

[3] سەرچاوەی پێشوو، ل١٨٧.

[4] نەوشیروان مستەفا ئەمین، لە کەناری دانوبەوە بۆ خڕی ناوزەنگ، چاپی یەکەم، چاپ و بڵاوکردنەوەی بەرلین، ١٩٩٧، ل٣٩.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

هەموو ئەو سەرکەشی و گوێنەدان بە مافی ڕەوای گەلان و سوربوونی ڕژێمی بەعس لە کاولکاری کوردستان جارێکی تر لە ساڵی (١٩٧٦) شۆڕشی دژی ڕژێمی عێراق هەڵگیرسایەوە، ئەوە مافی ڕەوای گەلی کورد بوو بۆ بەرگری لە خۆیی و مافەڕەواکانی خۆی.

سەرەڕای هەموو ئەوانەش ڕژێمی بەعس بەردەوام بوو لەسەر شەڕ و کوشتار و کاولکاری، کە ئەوەش زەرەو و زیانێکی گەورەی بە عێراق و گەلی کورد گەیاند لە زۆربەی بوارەکانەوە ئەوەش بوو بەهۆی دواکەوتوویی وڵاتی عێراق و دواکەوتنی لە گەلانی ناوچەکە ئەوەبوو لە ساڵی (١٩٨٠) جەنگی نێوان عێراق و ئێران هەڵگیرسا و خاتوو (فیبی مارڕ) سەبارەت بەو جەنگە پێی وایە ((لە ئەنجامی شۆڕشی ئیسلامی توندڕەوی باوەڕگۆڕی ئێران ڕوویاندا، هاوڕێ لەگەڵ هەڕەشەی شاراوە بۆ سەر ڕژێم و دەوڵەتی عێراق و وتارە زیادەڕەویە گەورەکانی ئێران هەروەها جوڵە سەربازییەکانی و پەلاماردانی سنوور ئەوانە بە سوودی سەدام شکانەوە لەگەڵ نەبوونی هیچ چاودێرییەکی ناوخۆ بۆ بڕیارەکەی ڕژێمی پێشووی عراق (صەدام) دەستپێشخەری کرد لە پەلاماردانی ئێران و بەم جۆرە جەنگیماڵوێرانکەری هەشت ساڵە دەستی پێکرد، کە سەرمایەیەکی زۆری ئابووری و کۆمەڵایەتی تەفروتونا کرد، کە عێراق لە دە ساڵەی پێشوودا بنیاتی نابوو، لە پرۆسەکەدا عێراق چەکی کیمیایی (CW) ی بەکارهێنا و شارە گەورەکانی ئێران بۆردومان کرد، سەریش کەوت لە بەجیهانیکردنی ئەو ململانێیە بەوەی کە توانی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وەکو لایەنگری خۆی پەلکێشی کەنداو بکات، ئەو هەوڵانەش لە کۆتاییدا ڕەزامەندی ئێرانیان وەدەست خست بۆ ئاگربەستی ١٩٨٨))5**

کەواتە ئەو شەڕە بوو بە مایەی کاولکاریەکی گەورە لە ناوچەکەدا بە گشتی هەر بەم هۆیەوە خەڵکێکی زۆر ڕوویان لە ناوچە ئازادکراوەکان کردووە و قۆناغێکی خراپ دەستی پێکرد لەو ماوەیەدا لەلایەن حکومەتی عێراقەوە، هەر بۆیە دوای کۆتایی هاتنی ئەو شەڕە دەبینین حیزبی بەعس لە چەند شاڵاوی جیاوازدا کەوتە ئەنفالکردنی کوردستان، کە پێشتر ناوچەی ئازادکراو بوون یان لەژێر دەسەڵاتی شۆڕشی کوردستاندا بوون، جارێکی تر حکومەت دەستی بەسەردا گرتنەوە و لە زۆربەی ئەو ناوچانەدا دەبینین چەکی کیمیایی بەکارهێنا.

هەیکەل: محمد حسین هەیکەل، ڕۆژنامەنووسێکی بەناوبانگی میسرە. *

خاتوو فیبی مارڕ، سیاسەت مەدار و ئەندامی ئەنجومەنی سیاسەتی دەرەوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لەهەمان کاتیشدا ئەندامی ** ئامۆژگاری پەیوەندییەکانی دەرەوەیە.

کانیاو ڕەحمان حەمەد، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا، نامەی ماستەر، زانکۆی صەلاحەدین، ٢٠١٥، 5 ل١٠٤.

گۆڤاری قەڵای زانست

گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق

بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩

ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

هەڵبەتە بۆ پێشهاتنی هەموو ئەو ڕووداوانە دەسەڵات دارانی کورد لە گفتوگۆدابوون لەگەڵ سەرانی بەعس دا، بەڵام هەروەکو نەوشیروان مستەفا ئەمین دەڵێت: ((بەعس هیچ پرۆژەیەکی سیاسیی نەبوو بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد لەگەڵ یەکێتی یان هیچ لایەنێکی تر بەڵکو ئەیویست بەڕێگای زەبر و زەنگ و سەرکوتکردن کۆتایی پێ بهێنێ، سەرکردایەتی بەعس لە سەرەتای هەشتاکانەوە بڕیاری دابوو بۆئەوەی جوڵانەوەی کورد لەنێو ببات هەموو دێهاتەکانی کوردستان وێران بکـات، دانیشتوانـــی ڕاگوێزێ بۆ ئۆردوگـــای کۆنترۆڵکراو بەمەش پێشمەرگە لە خەڵک دابڕێ و سەرچاوەی ژیانی جوڵانەوەکە وشک بکات، گەرم بوونی مەیدانەکانی جەنگی ئێران مۆڵەتی نەدا ئەو پلانە بەتەواوی جێبەجێ بکەن، بەڵام لەهەر دێیەک شەڕ ببووایە ئەویش ئەو دێیەی وێران دەکرد))6

هەمووکات ڕژێمەکانی عێراق باوەڕیان بە چارەسەرکردنی کێشەی کورد نەبووە و بەردەوام ویستوویانە کوردستان بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیان و تووشی ڕاگواستن و کاولکاری بکەن، بەڵام بەهۆی شەڕی نێوان (عێراق و ئێران) عێراق ئەو دەرفەتەی نەبوو، کە هێرش بکاتە سەر کوردستان و ناوچەکانی هەرێمی کوردستان هەر بۆیە لەدوای تەواوبوونی شەڕی ئێران ڕاستەوخـــۆ حکومەتی عێراق دەستی کـــرد بـــــە ئەنفالکردنی زۆربەی ناوچەکانی کوردستان هەر بۆیە ئەنفال: ((گەورەترین کارەساتە کە لە ساڵی (١٩٨٨) بەسەر مرۆڤی کوردی هاوچەرخدا لە کوردستانی باشوردا هاتووە لە مێژووی کۆمەڵگە ستەم دیدەکەماندا هەمیشە زیندەبەچاڵکردنی کوردان بە ڕووداوێکی خوێناوی تۆمارکرا، چونکە چارەنووسی زیاتر لە سەد و هەشتا و دوو هەزار مرۆڤی کورد لە پیاوان و ئافرەتان و گەنج و منداڵ نادیارە، کە پیاوانی ڕژێمی سـەدامـــی گۆڕبەگۆڕ بـــە هاریکاری کوردە جاشەکان تەفروتونایان خستە نێو چارەنووسی ئەو خەڵکە زۆرە بێ تـــاوانە کە جگە لـــە بەکۆمەڵ کوشتنیان و گۆڕی بەکۆمەڵ شوێنی ناشتنیان بەتەواوی و بە دروستی تا ئەو ڕۆژگارە یەکلایـــی نەبۆتەوە))7

کەواتە لە دوای ساڵی (١٩٨٨)ەوە کورد بە ڕۆژگارێکی خوێناوی و تەم و مژاویدا تێپەڕیوە، کە ئەو ڕووداوانەش کارەساتێکی گەورەی مێژووییە، کە کاریگەری کردۆتە سەر زۆربەی گەلانی جیهان و ناوچەکە بەتایبەتی هەر لەو ساڵەوە بەشێکی زۆری دانیشتوانی کورد وڵاتیان بەجێهێشتووە و ڕوویان لە ئاوارەیی کرد، لەو قۆناغەدا تروسکاییەکانی بەردەم ڕێگای ڕزگاری خوازی کورد بەرەو لاوازی و نەمان دەچوون، بەڵام بەهۆی سەرکەشییەکانی ڕژێمی بەعس و ئەنفالکردن و کیمیابارانکردنی کوردستان و ڕاگواستن و جینۆسایدکردنی

---

6 نەوشیروان مستەفا ئەمین، خولانەوە لە دەوری بازنەدا، چاپ و بڵاوکردنەوەی مەڵبەندی ئاوەدانکردنەوەی کوردستان، ١٩٩٩، ل٧.

7 کانیاو ڕەحمان حەمەد، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا، ل١٠٦-١٠٧.

زۆربەی ناوچەکانی کوردستان و هێنانی دۆخێکی تەم و مژاوی بەسەر گەلی کوردا بوو بە مایەی چەندین نەهامەتی بەسەر ئەو گەلەدا.

لێرەوە دەتوانین بڵێین کیمیابارانکردنــی زۆربەی ناوچەکانی کوردستان و خاپورکردنی چەندین گوند و شار و دێهاتەکانی کوردستان و قڕکردنی بە دەیان کەسی بێ تاوانی کورد: ((ئەو پڕۆسەیە کە ڕژێمی بەعس بە پلان و ئامادەکاری تەواوەوە بەرانبەر گەلی کورد و پیادەی کرد بە ئامانجی سڕینەوە و لەنێوبردنی مۆرکی نەتەوایەتی گەلی کورد و لەنێوبردنی هەموو شوێنەوارێکی کەلتوری و ناسنامەی گەلی کورد کەوا پڕۆسەی ئەنفال گەورەترین پڕۆسەی سەربازی و سیاسییە بەلایەنی کەمەوە لە سەدەی بیستەمدا بۆ لەنێوبردن و سەرکوتکردنی بزوتنەوەی ڕزگاری خوازی گەلی کورد و سڕینەوەی هەموو شوێنەوارێکی چەکداری و پشتگیری جەماوەری و شوێنەواری کەلەپوری و کەلتوری ئەنتۆگرافی و دیمۆگرافی گەلی کورد کە لە دوای شەش مانگی جەنگی گەرمی نێوان عێراق و ئێراندا ئەنجامدرا))8

کەواتە هەموو ئەو ڕووداو و کارەساتانەی، کە لەپێش ڕاپەڕین لەلایەن ڕژێمە یەک لەدوای یەکەکانەوە بەسەر گەلی کورددا هاتوون کاردانەوە و کاریگەری بەسەر تەواوی کۆمەڵگەدا هەبووە بە تایبەتی ڕۆشنبیرانی کورددا، چونکە ئەوانیش لەو کاتەدا لەنێو ڕووداوەکاندا بوون و بەدەیان هێرشی ناڕەوای ئەو گەلە چەوسێنەرانەیان بینیووە، کە بەسەر گەلی کورددیاندا هێناون ئەوانەش نەیانتوانیووە لە ئاست ئەو هەموو ڕووداوانەدا بێ دەنگ بن هەر لە جینۆساید و بەعەرەبکردنی کوردستان و ڕاگواستن و کیمیابارانکردنی هەڵەبجە و کوشتنی سەدان هەزار گەنجی لاوی بێ تاوانی کورد، بۆیە شاعیر و نوسەران توانیویانە ئەو ڕووداو و کارەساتانە لەچوارچێوەی نوسین و شیعردا شەرمەزار بکەن و بۆ نەوەکانی دوای خۆیان بیگێڕنەوە.

پەشێو یەکێکە لەو شاعیرانەی، کە هەموو ئەو ڕووداو و کارەساتانەی، کە بەسەر کوردستاندا هاتوون کاریان تێکردووە، چونکە ئەوکات شاعیر لە کوردستان ژیاوە و کاریگەری ئەو ڕووداوانەی بەسەرەوە هەبوون، چونکە ((پەشێوی شاعیر وەک قوتابییەک بەشداری لە جموجۆڵی سیاسیی کردووە، لە ساڵی (١٩٦٣) دا پەیوەندی بە یەکێتی قوتابیانەوە کردووە بەڵام کاتێک شۆڕشی ئەیلول درزی تێدەکەوێت ئەویش لە ڕێکخراوەکە دوور دەکەوێتەوە و پەیوەندی لەگەڵیدا دەپچڕێنێت، ئینجا لە گروپێکی سیاسیی دیکەدا درێژە بەکاری سیاسیی خۆی دەدات واتە لەماوەی ساڵانی (١٩٦٤-١٩٦٨) وەک ئەندامێکی چالاک و کادیرێکی پێشکەوتوو بەردەوام دەبێت لەکاری سیاسییدا))9

---

8 محمد ڕەئوف عەزیز، ئەنفال و ڕەهەندە سۆسیۆلۆجیەکان، چاپخانەی تیشک، چاپی یەکەم، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل٢٣.

9 شەرمین ابراهیم عەزیز، پەشێو و تازەکردنەوە لە شیعری کوردیدا، چاپخانەی ڕۆشنبیری، چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠٦،ل٣٢.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پەشێو لەگەڵ ئەوەشـــدا کە شاعیـــر بـــووە، بەڵام بەشـــداری لـــە جموجۆڵی سیاســـی کردووە و بەردەوام لە ڕووداوەکان ئاگادار بووە و کاریگەری ڕووداوەکانی زیاتر بەسەرەوە دیار بووە، لەلایەکی تریشەوە لەپێش ڕاپەڕیندا هەر لە:((شەستـــەکانی سەدەی ڕابردوو تاکو ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ ناکۆکی و ململانێیەکی گەورە لەنێوان گەلی کورد و داگیرکەراندا هەبووە، ئەو ململانێ یە چارەنووسساز بووە بۆیە سەرجەم چین و توێژەکانی کۆمەڵگەکەمان لە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی دژواردا بـــــــوون تـــەنانەت ((وجودی کۆمەڵگەییان، زمان، خاک، مێژووشمان لەبەردەم دووڕیانێکی بوون و نەبووندا بوو، لەو ڕۆژانەدا لەو ململانێیەدا کە شاعیر شێوەی تایبەتی ڕەنگدەرەوەی واقیعی بابەتییە))10

هەربۆیە بوونی شاعیر و ئەدیب و نوسەر و ڕۆشنبیران لەنێو ڕووداوەکاندا و هەستکردنیان بەوەی، کە فەرهەنگ و کلتوری کوردی لەبەردەم مەترسیەکی گەورەدایە و ئەوانیش لەڕێگەی شیعر و نوسین و بەرهەمەکانیان هەوڵیان داوە بەرگری لە پاراستن و هێشتنەوەی بکەن و لەم بارەیەوە (د.عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ) پێی وایە: ((شیعر ڕەگەزێکی کاریگەرە لە خەباتی ئەمڕۆی کۆمەڵگەی کورددا و پەیوەندییەکی بەتینی هەیە لەگەڵ کۆمەڵانی فراوانی خەڵکدا))11

دیارە شیعر بەردەوام چەکێکی کاریگەری دەستی کورد بووە و لە شۆڕش و ڕاپەڕینەکاندا کاتێک شاعیر ئەو ڕووداوانەی، کە لەپێش ڕاپەڕیندا بەسەر کورددا هاتوون بەردەوام شیعریان بۆ هۆنیوەتەوە و کەوتوونەتە حاڵەتی بەرگری کردنەوە، هەر بەمەش نەوەستاون، بەڵکو بەشی زۆری: ((شاعیرانی حەفتا و هەشتاکان لە کوردستانی عێراقدا نەک هەر خۆیان بە بەشێکی جیانەبووەوە لە سەنگەری شۆڕش و پێشمەرگە ئەزانی، بەڵکو خۆیان بە بەشێک لە شۆڕشی جیهان ئەزانی، بەشێک لە شیعرەکانیان تەرخان کردبوو بۆ پشتیوانی کردن لە شۆڕشی چەوساوانی جیهان))12

لێرەدا هەوڵدەدرێت بەشێک لە شیعرە سیاسییەکانی (پەشێو) پێش ڕاپەڕین دابەش بکرێن بەسەر چەند بابەتێکی جیاوازدا و بۆ هەر بابەتێک نموونەیەک یان چەند نموونەیەک بهێنرێتەوە:

١,٣ پەشێو و پشتیوانی لە چەوساوەکان:

---

10 د.ئەرسەلان بایز، سیمای شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین، چاپی دووەم، چاپخانەی شەهاب، کوردستان، هەولێر، ٢٠١٣، ل٤٨.

11 سەرچاوەی پێشوو، ل٤٩.

12 سەرچاوەی پێشوو، ل٤٩.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

(پەشێو) یەکێک بووە لەو شاعیرانەی، کە چۆن هەوڵی داوە بۆ سەربەخۆیی کوردستان ئاواش لە خەمی گەلانی جیهاندا بووە، ئەو بەرگری لە گەلی فەلەستین و ڤێتنام و ئەفریقیا دەکات، کە ساڵانێکی زۆرە هاوشێوەی گەلی کورد لەژێر دەسەڵاتی داگیرکەر و ئیمپڕالیزمەکاندا بوون هەروەکو دەڵێت:

کە ڕزگار بووم
لەو گەردەلوولەی تێی کەوتووم

ئەوسا بڕۆم،
تا لە خاکی فەلەستینی ئاسمان گەشا
نەک هەر لەوێ
لە جەنگەڵە چڕەکانی ناو ڤێتناما
لە ئەفریقای قولەڕەشا
لە ئێرتیریای بێ بەهارا

لە هەر خاکێک دۆلار بژی
بژیێنمەوە سەد گیڤارا!   پشت لە نەوا ڕوو لە کرێوە، ل١٨٠-١٨١

هەڵبەتە (پەشێو) شیعری لە شەستەکاندا نوسیووە لەو کاتەی، کە تازە شەڕی (عەرەب و ئیسڕائیل) لە شەست و حەوت کۆتایی پێ هاتبوو، دیارە هەتا ساڵانی پێش ڕاپەڕینیش گەلی کورد و سەرکردایەتییەکەی هاوسۆزییەکی زیاتر لەگەڵ گەلانی ژێردەستە بووە، هەروەکو ئەو گەلانەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان بۆ کردوون.

١،٤ پەشیو و بەرەنگاربوونەوەی تەعریب و سیاسەتەکانی ئەوسای حکومەتی عێراق:

سیاسەتی حکومەتی عێراق هەوڵی داوە بەهەرجۆرێک بێت، دەست بەسەر ناوچەکانی کورددستاندا بگرێت بۆ ئەو مەبەستە کۆمەڵێک ڕێگای گرتۆتەبەر، کە ئەویش (تەعریب) بووە، کە یەکێک بوو لەو ڕووداوانەی لە پێش ڕاپەڕین بەسەر گەلی کوردا هاتووە، هەڵبەتە (تەعریب) یەکێکیشە لە ناونیشانەکانی شیعری پەشێو، هەروەکو خۆشی دەڵێت: ((ڕووی ئەو شیعرە لەو داگیرکەرانەیە کە بۆ عەرەباندن ناردرابوونە کوردستان، نەک عەرەب بە گشتی کە دراوسێیەکی لەمێژینەی گەلی کوردستانن))[13]

[13] سەرچاوەی پێشوو، ل٢٧٤.

دیارە حکومەتی عێراق لەدوای بەیاننامەی یانزەی ئازاری ساڵی (١٩٧٠)وە وردە وردە بۆ پاشگەز بوونەوەی لەم ڕێکەوتننامەیە بۆ تەعریبکردن، کە لە شاری کەرکوکەوە دەستی پێکرد، شاری کەرکوک یەکەم شەپۆلی تەعریبکردنی عەرەبەکانی بەسەردا باری، شاعیر دەیەوێت وەڵامی تەعریب کاران و بەعسییەکان بداتەوە، کە لە داگیرکردنی کوردستان سەرکەوتوو نابن و کوردستان دارو درەخت و کانیاو و سروشتەکانی ئێوە ڕاناگرێ و هەروەکو دەڵێت:

لە ئاسمانەوە نەهاتووم،

من میوان نیم.

من میوانی سێبەرقورسی کوردستان نیم.

بەر لە مێژوو

کانییەک بووم، لێرە دەربووم.

بەر لە مێژوو

ئاگرێک بووم، لێرە هەڵبووم.

بارکەن بڕۆن
کانیاوەکان جگە لە من
کەسێکی دی تێرئاو ناکەن
دارگوێزەکان جگە لەمن
بۆ هیچ کەسیک،

سێبەری خۆیان هەڵناکەن   پشت لە نەوا ڕوو لە کرێوە، ل٢٧٢-٢٧٣

لە کۆپلەی دووەمی شیعرەکەدا تەئکید دەکاتەوە لەسەر ئەوەی، کە کوردستان ئێوە لەخۆ ناگرێت و هیچ شتێکی ئێوەی لێ شین نابێت، تەنانەت هەموو بەروبوومەکانی کوردستان بەزاری ئێوە تاڵ دەبێت و دەبێت بە مایەی ناڕەحەتی بۆ ئێوە، هەروەکو دەڵێت:

بارکەن بڕۆن!
زەوی ئێمە

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دانی ئێوەی لێ شین نابێ
مێرگەکانمان
لە ژێر سمی گاڕانەکانتان وەک ئاگرن
تا دارتووشمان یاخی دەبن
جۆلانەیەک بۆ مناڵانتان ڕاناگرن
باربکەن بڕۆن!

باربکەن بڕۆن!
میوەی درەختەکانمان تاڵە
ئاومان سوێرە
هەنگوینمان بە دەمتان تاڵە
بارکەن بڕۆن!
بارکەن بڕۆن!   پشت لە نەوا ڕوو لە کرێوە، ل٢٧٣-٢٧٤

١,٥ هەڵوێستی پەشێو بەرانبەر بەو کەسانەی پشتگیری کوردییان کردووە:

بەردەوام لەنێو گەلاندا جۆرە کەسانێک هەبوون، کە پشتگیری گەلە ستەم دیدەکانیان کردووە بۆ نموونە (هادی عەلەوی) کە یەکێکە لە نوسەر و بیرمەندەکانی عەرەب کە لە هەژمەتی شەهیدکردنی هەڵەبجەدا حاشای لە ناسنامەی عەرەبایەتی خۆی کردووە سەربەخۆیی کوردیشی بەڕەوا زانی، بۆیە پەشێو لە یەکێک لە شیعرەکانی خۆی بۆ (هادی عەلەوی) نوسیوە لەسەر ئەو هەڵوێستە مەردانەی بەرانبەر بە کیمیابارانی هەڵەبجە دەری بڕی، هەروەکو دەڵێت:

تۆ، لەسەردەمی کورتە باڵایان،

باڵای بەرزی خۆت لەکوێ هێنا؟

تۆ، لەسەردەمی قاتی و نەهاتا،

وەرزی سەوزی خۆت لەکوێ هێنا؟

لەبەر خرینگەی

شیر و ... زرینگەی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئاڵتونی قوڕەیش

چۆن گوێت لە ناڵە و نرکەی عەلی بوو؟

چۆن لەبەر ژاوەی ئایشە و حەفسان

گوێت لە سکاڵای ماریای قیبتی بوو؟ هەسپم هەورە ڕکێفم چیا، ل١٧٠.

ئەگەر سەیری ناوەڕۆکی ئەم شیعرە بکەین، ئەوە دەردەکەوێت، کە شاعیر باسی ئازایەتی (هادی عەلەوی) دەکات، کە چۆن توانیویەتی لەنێو گەلانی موسوڵمان و عەرەب کە بێدەنگ و هەڵوێست بوون لە هەمبەر ئەو کارەساتە گەورەیە، کەسایەتییەکی عەلی ئاسا ئازای هەڵدەکەوێت، دەنگی هەق هەڵبڕێ و باسی قیژەی گەلێکی ستەمدیدە بکات، لە کۆپلەی هەمان شیعردا زیاتر ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت و دەڵێت:

خۆ سەدەکانی ئێمە هەموویان،

لقی درەختی چاخی جاهیلین..

کڵێسە و مزگەوت

شوراو پەرڵەمان،

بارەگا و دیوان،

هەموو بازاڕی گەرمی عوکازن،

نابیغەکانیش هەمان نابیغەن،

خودایان ورگە... نەوەی بەرازن،

لەملا بەرزگی شای غەساسینە باوەشێن دەکەن،

لەولاش بۆ بن پێی شای مەنازیرە وەک بەردەبازن!

مەبەستی شاعیر ئەوەیە، کە بە بەرچاوی هەموو دنیا و دەزگا و شوێنە پیرۆزەکان ئەو ستەمەی بەرانبەر گەلی کورد دەکرێت دەیبینن، بەڵام کامیان دەنگ و هاوار دەکەن، بەڵام (هادی عەلەوی) دەنگی خۆی بەرزدەکاتەوە و ڕەخنە لەو ستەمە دەگرێت، کە دەرهەق بە گەلی کورد دەکرێت.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

١,٦ پەشێو و ستەمی دوژمن:

پەشێو لە یەکێک لە شیعرەکانیدا باسی ستەمی دوژمنانی گەلی کورد دەکات، کە چۆن و بە چ شێوەیەکی درندانە ئازاری گەلەکەی دەدەن، هەروەکو شاعیر لە ساڵی هەشتاکان لە ژیاننامەکەیدا دەردەکەوێت ماوەیەک لە لیبیا ژیاوە، کە شیعرێک دەنووسێت بەناوی (کۆنگرەی شووشان) کە ئەو شیعرەی گوزارشتە لە زوڵم و ستەم و ئازار و ئەشکەنجەی بەعسییەکان لە گرتوخانەکان، لەبەرئەوەی بەعسییەکان لە گرتوخانەکانی خۆیاندا بەرانبەر بە کورد و بەرانبەر بە زیندانییە سیاسییەکانی ئەو ئەشکەنجەدانانەی بەکاردەهێنا، بۆیە پەشێویش لەڕێگای ئەو شیعرەوە گوزارشت لە بەتڵە شووشەی عێراق و بەعسییەکان بکات، کە بەو شێوە خراپە بەکاردەهێنرێ، بەڵام لە ڕاستیدا ئەرکی شووشە و بەتڵی شووشە ئەوەیە، کە خواردن و خواردنەوە و شەربەت و شەڕابی جوان و ڕازاوەی خۆشی تێدا بخورێتەوە و بۆ لێوان ببرێت، واتە ئەرکی شووشە ئەوەیە، کە بچێتە سەر لێوان، ئەرکی شووشە ئەوە نییە، کە بۆ ئازاردانی مرۆڤ بەکاربهێنرێت، هەروەکو دەڵێت:

دوێنێ کۆنگرە بوو...

کۆنگرەی شووشان بوو

هەر وڵاتێک و شووشەیەکی نارد

هەر شووشەیەک و

بەسەرهاتی خۆی پوختە گێڕایەوە

چەند قاوەخانە و چەند ماڵ گەڕاوە

لەسەر چەند مێزان تاج لەسەر بووە

چەند دەمی دیوە و چڕ تێ کراوە

پێش ئەوەی کۆنگرە کۆتایی پێ بێ

بوتڵێکی ڕەشی

لە سپێدەوە کڕ و کپ و مۆن

قوت بۆوە و هاتە بەردەم میکرۆفۆن

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

خوشکان، برایان،

من وەکو ئێوە سەربردەم نییە

نە مێزم دیوە نە کۆڕی یاران

نە گەشتی لادێ، نە باڕی شاران

ڕاستیتان دەوێ

ئەو ڕێیە دوورەم بۆیە بڕیوە

تا پێتان بڵێم

من شووشەی بەعسم

لەپاش و پێشی مرۆڤ بترازێ هیچم نەدیوە   هەسیم هەورە ڕکێفم چیا، ل١٣٠-١٣١

١,٧ پەشێو و هاندان بەرەو ڕاپەڕین:

بەهۆی هەموو ئەو نەهامەتیانەی، کە بەسەر کورددا هاتوون، کە تووشی چەندین ستەمی دوژمنان بووە ئەوە وای لە شاعیر کردووە، کە هانی ڕۆڵەکانی گەلەکەی بدات بێدەنگ نەبن و ڕووبەڕووی هەموو ئەو هێرشانە ببنەوە، کە بەسەریان دێن و هانیان دەدات، کە تا کۆتایی بەردەوام بن لەسەر گیانی شۆڕش وڕاپەڕین، ئەگەر سەیری ئەو شیعرەی پەشێو بکەین، کە بەناوی (تا نیوەی ڕێگا هاتووین) بۆمان دەردەکەوێت، کە ئەو شیعرە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (١٩٨٠) سەرەتای ئەو ساڵە هەم لە کوردستان زنجیرەیەک ڕاپەڕین هەبوو هەم شەڕی نێوان عێراق و ئێرانیش دەستی پێکردبوو، شاعیر دەیهەوێت ئەوە بسەلمێنێت کە کورد نابێت بیر لە پاشەکشە و وازهێنانی خەبات بکاتەوە، لەبەرئەوەی خەباتێک دەستی پێکردووە، چونکە ئەو خەباتە پێشینەیەکی قوربانیدانی هەیە و دەبێت لەسەری بەردەوام بین یان زیاتر لەو قۆناغە ئەو شیعرەی نوسیووە، کە شۆڕشی بە ئاڕاستەی ڕەوتی چەپ بردووە لە دنیایەدا و لەو کاتەدا قسەکراوە، کە دەبێت شۆڕش جۆرێک لە پشوو درێژی تێدابێت و خەباتی درێژ خایەن بۆتە ئامانجی شۆڕشگێڕەکان، شاعیریش دەیهەوێت لەو سۆنگەیەوە گوزارشت لە شۆڕشی کورد بکات، دەبێت شۆڕشێکی درێژخایەن بێت و بیر لە پاشەکشە و وەستان و نوچدان نەکاتەوە، چونکە گەلی کورد بەشێک لە ڕێگەکەی بڕیوە، هەروەکو دەڵێت:

گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

تا نیوەی ڕێگە هاتووین.
بیر لە چی دەکەنەوە؟
تازە بۆکوێ؟ بۆ دواوە؟!
دە تەماشای دواوە کەن،
چ شوورەیەك بە هێسکی
شەهیدان هەڵچنراوە!
ها گوللە،لێی بپرسن،
پاش ئەوەی ئاگر دەدرێ
قەت ئاوڕ دەداتەوە؟
ها وشە، لێی بپرسن،
کاتێ لە دەم هەڵدەفڕێ
قەت ئاوڕ دەداتەوە؟
ها جۆگە، لێی بپرسن،
کە بەرەو چەم ڕێ دەبڕێ
قەت ئاوڕ دەداتەوە؟ هەسیم هەورە ڕکێفم چیا، ل١٣-١٤

بەشی دووەم

۲. ڕەهەندی سیاسیی پەشێو دوای ڕاپەڕین:

هەر لەو ڕۆژەوەی، کە مرۆڤ هاتە سەر زەوی پانتاییەکانی مرۆڤ هەم لەڕووی جوگرافییەوە هەم لەڕووی دانیشتوان فراوان بوون و لەلایەکی تریشەوە دروستکردنی گەل و کۆمەڵگەی جیاجیا لەلایەن خوای گەورەوە بەردەوام ڕووداوگەلی جۆراوجۆر هاتوونەتە ئاراوە، چونکە سروشتی مرۆڤ وایە حەزی لە یەکتر نەبێت یاخود جۆرێک لە سەرکەشی بنوێنێت و ئەو سەرکەشیەش پەل بهاوێژێ بۆ شەڕ و کوشتار و داگیرکاری، بەدرێژایی مێژوو هەندێ لە کۆمەڵگەکان و تیر و هۆزەکان هێرشیان بردۆتە سەر یەکتر و لە ئەنجامدا هەندێکیان سەرکەوتوون بەسەر ئەوانی تردا و دەستیان گرتووەوە بەسەر خاک و وڵات و نیشتیمانەکەیان، سەرباری ئەوەش خەڵکەکەشیان چەوساندۆتەوە بەهۆی چەوساندنەوە و بێزارکردنیان مرۆڤ لەو کاتە بیر لە ڕێگەچارەی جۆراوجۆر دەکاتەوە، بۆئەوەی لەو ژێردەستەییە ڕزگاری بێت، چونکە ئەگەر سەیری سروشتی هەڵکەوتەی مرۆڤ بکەین و چاوێک بە مێژووی مرۆڤایەتی دا بخشێنرێتەوە ئەوە دەردەکەوێت بەردەوام مرۆڤ ئارەزووی کردووە دەست و پێوەندەکانی کراوە بن و لەو پێناوەشدا بیری لە هەموو ڕێگەچارەیەک کردۆتەوە بۆئەوەی دەست و

پێوەندەکانی بکاتەوە و ئازاد بێت، چونکە ژیانی ژێردەستەیی لەڕووی دەروونی کۆمەڵایەتی و سیاسییەوە نائارامی و جۆرێک لە پشێوی لەنێو ناخی مرۆڤدا دروست دەکات، ئەو ئازادییە، کە مرۆڤ داوای دەکات پێویستی بە وەرچەرخانێکە لەڕووی فکری و مەعنەوییەوە و پێویستی بەوەیە جارێکی تر مرۆڤ بۆی لەدایک بێتەوە و بیرکردنەوەکانی نوێ بکاتەوە، هەروەکو مەولەوی گوتەنی: ((هەرکەس تەوەلوود دووبارەش نییەن، هەڵبەت سەعادەت ستارش نییەن))14 واتە ئەوەی دووبارە لەدایک نەبێتەوە بەختەوەر نابێت.

لەوەوە ڕوون دەبێتەوە ئازادی و دەست و پێوەندکراوەیی پێویستی بە هەوڵدان و ماندوو بوون و قوربانی دانە، چونکە هیچ گەلێکی ژێردەستە بەدرێژایی مێژوو نەیتوانیووە بەبێ هەوڵدان و قوربانی دان ئازاد بێت، بەڵکو لەو پێناوەدا هەزاران قوربانی داوە و توانیوویشیانە بگەنە ئامانج و مەبەستی خۆیان، کە سەربەستییە چونکە ماف و ئازادی هیچ گەلێک بە دیاری بۆ گەلیکی تر نایەت، بەڵکو دەبێت ئەو کۆمەڵگەیە خۆی بیر لە گۆڕانکاری و دەستەبەربوونی بدات، هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێت:

[إِنَّ اللَّهَ لا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ]15 واتە: بێگومان خوا بارودۆخی هیچ قەوم و گەلێك ناگۆڕێت (لە خۆشیەوە بۆ ناخۆشی، یان لە زەلیلیەوە بۆ سەربەرزی، یان لە گرانیەوە بۆ هەرزانی)هەتا ئەوان ئەوەی بە خۆیان دەکرێت نەیگۆڕن و نەیکەن.

لەلایەکی ترەوە زوڵم و ستەم لەلای خوای پەروەردگار بەهەموو شێوەیەک ڕەتدەکرێتەوە، هەروەکو لەم ئایەتەدا دەفەرموێت:]لا تَظْلِمُونَ وَلا تُظْلَمُونَ16 [واتە: نە ستەمکار بن و نەبهێڵن ستەمتان لێ بکرێت.

تەنانەت خوای گەورە زوڵم و ستەمی لەسەرخۆی حەرام کردووە چ جای ئەوەی بۆ بەندەکانی هەروەک لەم ئایەتەدا دەفەرموێت:]وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ 17 [واتە: دڵنیابە کە پەروەردگاری تۆ بچوکترین ستەم لە بەندەکانی ناکات، بەلکو خوا هانی چەوساوە و ستەملێکراوانی داوە بەگژ ستەمکاراندا بچنەوە.

لەم ئایەتەوە دەردەکەوێت، کە زوڵم و ستەم بەهەموو شێوەیەک لەلایەن خوای گەورەوە ڕەت دەکرێتەوە و بۆ هیچ گەل و هۆز و عەشیرەت و وڵاتێک نییە بە ناڕەوا هێرش بکاتە سەر ئەوی تر و بیچەوسێنێتەوە.

---

14 تەحسین حەمە غەریب، دڵ و چاو، چاپخانەی یاد، چاپی یەکەم، ٢٠٠٧، ل٢٥.

15 قورئانی پیرۆز، جوزئی سیانزەیەم، سورەتی الرعد، ئایەتی ١١.

16 قورئانی پیرۆز، جوزئی سێیەم، سورەتی البقرة، ئایەتی ٢٧٩.

17 قورئانی پیرۆز، جوزئی بیست و چوار، سورەتی فصلت، ئایەتی ٤٦.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

کوردیش یەکێکە لەو گەلانەی کە بە درێژایی مێژوو لەلایەن ڕژێمە یەک لەدوای یەکەکانەوە ستەمی لێکراوە و تووشی چەوسانەوە و داگیرکاری بووە، هەمیشە گەلی کورد لە دەرفەتێک دەگەڕا، بۆ ئەوەی بتوانێت ئەو هەموو بێزارییەی، کە لە ناخیدا دروستبووە بیخاتە دەرەوە و ڕووبەڕووی داگیرکەران بوەستێتەوە، ئەوەبوو لەدوای داگیرکردنی کوێت لەلایەن عێراقەوە دوای ئەوەی، کە عێراق کوێتی داگیرکرد، دوای کۆتاییهێنان بە شەڕی هەشت ساڵەی نێوان (عێراق و ئێران)، عێراق لە چوارچێوەی ڕێککەوتنی نێودەوڵەتی وڵاتانی هاوپەیمانان و نەتەوە یەکگرتووەکان دەرچوو ئەوانیش بەرانبەر ئەو داگیرکارییەی عێراق وەستانەوە و داوایان لە عێراق کرد بکشێتەوە، بەڵام نەکشایەوە، ئەوە وایکرد، کە لە عێراق بدەن لە مانگی یەکی ساڵی (١٩٩١) لەدوای ئەوەی، کە عێراق بەرەو زۆرداری چوو لە باشور لەلایەن کوردەوە ڕاپەڕین کرا، ئەوەبوو لە (١٩٩١/٣/٥) لە شاری ڕانیەوە دەستی پێکرد و هەربۆیە ڕاپەڕین توانی زۆر بەستەڵەک و دیوار بشکێنێت و ببێت بە هەڵاتنی خۆری ئازادی گەلێکی چەوساوە، ڕاپەڕینی ساڵی (١٩٩١) ((گەورەترین دەستکەوت و سەرکەوتنی مسۆگەر کرد، لە دامەزراندنی دەزگای یاسایی و مەدەنی و دابینکردنی ئاسایش و ئاوەدانکردنەوەی کوردستان و وێڕای دوو ئابلۆقە و پیلانی بەردەوامی ڕژێم و دەوڵەتانی ناحەز، کوردستان بەسەر کەشتییەوە بوو بە مێرگێکی دیموکراسی لە ڕۆژهەڵات و ناوچەکە، بە شاهێدی شارەزا و لەسەر زاری بەرپرسە گەورەکانی زۆرێ لە دەوڵەتان و 18 ((UNلەوەوە ڕوون دەبێتەوە، کە ڕاپەڕین توانی بەشێک لە ئاوات و خەونەکانی گەلی کورد بێنێتەدی، کە ساڵانێکە هەوڵی بۆ دەدات هەر لە دروست کردنی و دیاریکردنی جوگرافیای خۆی و دروست کردنی دام و دەزگای شەرعی خۆی.

لەلایەکی تریشەوە لە ڕاپەڕینەکەی ساڵی (١٩٩١) خەڵکی کوردستان بەشێوەیەکی گشتی بەشدارییەکی کاریگەرییان کرد، چونکە هۆکاری سەرکەوتنی ڕاپەڕین جەماوەر بوو، کە یەکپارچە ڕاپەڕی و بە تایبەتی ڕۆشنبیران هەر بۆیە: ((پێشوازیکردنی ڕووناکبیر و تاکی کورد لە دیموکراسیەت و پتەوکردنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ دەرەوە بێ ئەو ئارەزووە نەبووە، کە لە ناخی گەلەوە سەرچاوەی گرتووە، کە بۆتە توێشەبەرەی ڕێگای دیموکراسیەت، کەواتە دیموکراسیەت دەرهاویشتەی ئێش و ئازارەکانی تاکی کوردە و بەرێکەوت نەهاتۆتە ئاراوە، ئەگەر بە ڕواڵەتیش فێری سەرەتاکانی دیموکراسیەت نەبووبین ئەوە لە ناخەوە ئارەزووی دەکەین))19

هەڵبەتە کە گەلی کورد بەردەوام هەوڵی بۆ ڕزگاری و دەست و پێوەندکراوەیی داوە و هەموو ئەو دەستکەوتانەی، کە لە ڕاپەڕین بەدیهاتن بەرهەمی سەدان ساڵ خەبات و قوربانی دان بوون، هەر بۆیە ڕاپەڕینیش: ((پرۆسێسێکی شۆڕشگێڕانەیە و بۆ تێکشکاندنی دەسەڵاتی سیاسیی دیکتاتۆری، جەماوەریش

---

18 کانیاو ڕەحمان حەمەد، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا، ٢ ل١١٢.

19 کانیاو ڕەحمان حەمەد، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا، ل١١٢.

ئامرازی جێبەجێکردنی ئەرکەکانیەتی بۆیە هێزە سیاسییەکانیش لەژێر زەبری مێژووی هەمان ڕاستیدا تەکان بەخۆیان دەدەن و لەژێر سایەی ئاڵای ڕاپەڕین کۆدەبنەوە، دەشێت شۆڕش بە حیزبێک یان چینێک یاخود کۆمەڵێک ئەنجام بدرێت بەڵام ڕاپەڕین بەتێکڕا یا بە زۆرینەی جەماوەر نەبێت نایەتەدی))20

کەواتە ڕاپەڕین لە ئەنجامی بوونی دەسەڵاتێکی خۆسەپێن و زەبروزەنگدا دروست دەبێت دوای ئەوەی. کە گروپ و تاقم و حیزبەکان لەسەر بەرنامەیەکی تایبەت ڕێکدەکەون و بەگژ داگیرکەر و دیکتاتۆردا دەچنەوە.

هەر بۆیە ڕاپەڕین بریتییە لە: ((تەقینەوەی ڕق و بێزاری پەنگخواردووی کۆمەڵانی خەڵک دژی چەوساندنەوە و بێداری و زۆرداری))21

کەواتە هەر کۆمەڵگەیەک لەژێر دەسەڵاتی داگیرکەر و لەبەر هێرشی دەرەکی و ناوخۆییدا بێت بێزاری و ڕق بەدوای خۆیدا دێنێت و لە ئەنجامدا ڕاپەڕین بەرپا دەبێت بۆ تێکشکاندنی سنور بەزێنەران و ئەوانەی لە سنوری خۆیان دەرچوون.

لەلایەکی ترەوە دوای ڕاپەڕین گۆڕانکارییەکی گەورە لە سەرجەم بوارەکاندا هاتە ئاراوە، چونکە ((دوای هەر شۆڕش و ڕاپەڕینێک چەندین گۆڕانکاری لەسەر ئاستەکانی ژیانی کۆمەڵگە ڕوودەدەن، ئەدەبیاتیش لەو چوارچێوەیە دەرناچێت، دوای ڕاپەڕینی بەهاری (١٩٩١) کوردستانی عێراق جۆرە ئەدەبیاتێک بەخۆیەوە دەبینێت پێی دەوترێت (ئەدەبیاتی ڕاپەڕین)))22

هەرچەندە، کە ئەدەبیاتی دوای ڕاپەڕین گۆڕانکارییەکی بەرچاوی بەخۆیەوە بینی و توانی لەزۆر ڕوانگەوە دەرگا بەڕووی خۆیدا بکاتەوە، چونکە لە کۆمەڵێک دەست و پێوەند بەستراوی ڕزگاری بوو، توانی تا ڕادەیەک ڕۆشنبیران دەست بکەن بە نوسین و بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانیان هەرچەندە: ((ئەدەبیاتی کوردی لە کوردستانی عێراقدا لە ڕاپەڕینی (١٩٩١) بەملاوە ئەگەرچی کەوتە ناو گێژاوی چەندین چەمکی سیاسیی و ئایدۆلۆژی دژ بە یەکتر، بەڵام دڵی ئەو ئەدەبیاتە لە ئاکامدا خوێنێکی تازەی بەناودا گەڕا و توانای ئەدەبی پەیداکرد بەسەر سیماکانی قۆناغی (کۆیلایەتی سەردەمی پێشوو) دا بدات و ڕێچکەیەکی جیاوازی ڕەنگ و ڕوو نوێ بنیاد بنێت))23

---

20 عەبدولڕەزاق مەرزنگ، ڕاپەڕینی بەهاری ئازادی، چاپخانەی ڕەنج، سلێمانی، ٢٠٠٤، ل١١٢.

21 سەرچاوەی پێشوو، ل٥

22 شەرمین ابراهیم عەزیز، پەشێو و تازەکردنەوە لە شیعری کوردیدا، ل٥٥.

23 سەرچاوەی پێشوو، ل٥٥.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

کەواتە ئەدەبیاتی کوردی دوای ڕاپەڕین فراوانییەکی بەرچاوی بەخۆیەوە بینی بەهۆی زۆربوونی کەرەستە و دروستکردنی پەیوەندی، لەگەڵ ئەدەبیاتی بێگانە و توانییان بەشێوازێکی ئەدەبی تر بەرهەمەکانیان بڵاوبکەنەوە سەرباری چەندین کەم و کوڕی، هەروەها تەکانێکی گەورە بوو بۆ ئەدەبیات لەبەرئەوەی ((ڕاپەڕین بۆ بزافی ئەدەبی و ڕۆشنبیریش خاڵی وەرچەرخانە لەڕووی چەندایەتی بەرهەمە ئەدەبییەکانەوە، چونکە ئیتر زەمینە لەبار بوو بۆ دەرچوونی ژمارەیەکی زۆر لە ڕۆژنامە و گۆڤار و نامیلکە و کتێب و کرانەوەی چەندین کەناڵی ڕاگەیاندن لەسەر ئاستی ڕادیۆ و تەلەفیزیۆن، هەروەها دامەزراندنی دام و دەزگای ڕۆشنبیری و هونەری و ئەدەبی)) 24 لەوەوە دەردەکەوێت، کە ئەدەبیاتی دوای ڕاپەڕین دەست کراوەتر بوو، توانی بیری ئاسۆی فراوانی خۆی پەل بهاوێژێت و لەڕێگەی ڕۆژنامە و گۆڤار و بڵاوکراوەکانەوە تێکەڵ بە گەلانی تریشی بکات و بەرەبەرە توانییان لەو ڕێگەیەوە هەست و بیری خۆیان دەرببڕن، کە چەندین ساڵ بوو ئەو هەستەیان لەنێو ناخدا شاردرابوونەوە و خەفەکرابوون، بەڵام بەهۆی ڕاپەڕینەوە کورد بەرهەمی چەندین ساڵ شاردراوەی هەڵگرتوو توانی لە چوارێوەیەکدا کۆیان بکاتەوە، چونکە: ((ئەگەر ئەرکی ئاسایی ئەدەب لەپێش ڕاپەڕیندا هاوکاری و هاوسەنگەری شۆڕش و پێشمەرگە بووبێت لەبەردەم مەترسییە گەورەکاندا، ئەگەر ئەو ڕۆژانە شیعر و چیرۆک هاندەری جەماوەر و پشتیوانی پێشمەرگە بووبێت لە ڕووبەڕووبوونەوەی دوژمن و بەرەنگاریدا ئەوا لەدوای ڕاپەڕین ئەرکەکانیان گۆڕانی بنەڕتییان بەسەردا هات))25

لەوەوە ڕوون دەبێتەوە، کە ئەدەب لەڕووی ئەرکیشەوە گۆڕانی بەسەرداهات، چونکە ڕووداوە سیاسییەکان لەپێش ڕاپەڕیندا بەجۆرێک بوون و کوردستان ئەوکاتە لەژێر دەستی داگیرکەراندا بوو، بۆیە ئەرکی ئەدەب بەپێی بارودۆخی ئەوکات بوو، دەبووایە نوسین و شیعرەکان ڕووی لە داگیرکەرانی دەرەوە بوونـــایە، بەڵام دوای ڕاپەڕین ڕووداوە سیاسییەکان گۆڕان و قۆناغێکی نوێ لەڕووی سیاسییەوە بەسەر کورددا هات، چونکە: ((هەندێک لەو بابەتانەی پێش ڕاپەڕین دەبوونە کرۆکی ناوەڕۆکی ئەدەب، گۆڕانیان بەسەردا هات و وەکو جاران نەمان، چونکە لە بەشی هەرەزۆری کوردستان دەسەڵاتێک نەما بەناوی داگیرکەر و ئازادی و دیموکراسی باڵیان بەسەر وڵاتدا کێشا، دەیان ڕۆژنامە و گۆڤار دەمەزران و لاپەڕەکانیان بۆ هەموو نووسەران خرانە سەر پشت و شتێک نەما بەناوی سانسۆر، ڕستەیەک نەما ووتنـی قەدەغە بێت، ئەگەرچی بەشـــی زۆری بەرهەم و داهێنانەکان دوای ڕاپەڕین ڕۆڵی گەورەی بینی لە پێگەیاندنی ژمارەیەک ئەدیب، یـــان هێنانەکایەی چەندین بەهرەی نوێ کە بە داهێنانەکانیان شەقڵی جێ پەنجەیان بەسەر خەرمانی ئەدەبی دوای ڕاپەڕینەوە دیارە))26

24 کانیاو ڕەحمان حەمەد، ، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا ، ل١١٣.

25 ئەرسەلان بایز، سیمای شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین، ل٦٣.

26 سەرچاوەی پێشوو، ل٦٣.

ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

کەواتە دەتوانین بڵێین ڕاپەڕین بوو بە قوتابخانەیەک بۆ ئەدیب و ڕۆشنبیران تا بتوانن لەو قوتابخانەیەدا برەو بە ئەدەبەکەیان بدەن و بیکەن بە وەرچەرخانێک بۆ دەوڵەمەندکردنی ئەدەبیاتی کوردی و زۆری بڵاوکراوە هەر لە گۆڤار و ڕۆژنامە و نامیلکە ئەوەش بووە مایەی ئەوەی، کە رۆشنبیرییەکی گشتی لەنێو کورددا بڵاو ببێتەوە و ببێتە دەرچەیەک بۆ ڕۆشنبیریی تاکی کوردی و هەروەها لەدایکبوونی چەندین وشەی تازە بۆ ناو فەرهەنگ و ئەدەبیاتی کوردی ئەوە بووە مایەی بەرەوپێش چوونی ئەدەبیات و ناساندنی کۆمەڵێک ئەدیب، کە پێشتر ناویشیان نەزانراوە بەهۆی دەست و پێ بەستراوییان ئەوەش هانی ئەدیبانی دا، تا بەرهەمەکەیان بڵاوبێتەوە و بەمەش تووشی دڵخۆشی و گەڕانەوەی ئومێد بوون، کە پێشتر ئەو ئومێدەیان نەبوو، بەڵام لەگەڵ سەرهەڵدانی وەرچەرخانێکی مێژوویی بەسەر ئەدەبیاتی دوای ڕاپەڕیندا تا ئیستاشی لەگەڵدا بێت: ((ئەدەبیاتی دوای ڕاپەڕین تا ئەمڕۆش هەر درێژە دەکێشێت بریتییە لە قۆناغی بەخۆداچوونەوە، قۆناغی ڕەخنەگرتن لەو چەمکە کۆمەڵگەیی و نیشتیمانی و کوردستانی و دیموکراتیانەی لە کوردستانی ئازاد بانگەشەی بۆ دەکرد))27

لەڕاستیدا ئەدەبیاتی دوای ڕاپەڕین کۆتایی نەهاتووە، چونکە تا ئیستاش کورد بە مافە ڕەواکانی خۆی نەگەیشتووە و ئامانجی ڕاپەڕین زۆری نەهاتۆتە جێ، ئەگەر قۆناغی پێش ڕاپەڕین ڕەخنەگرتن بووبێت لە ڕژێمە دەرەکییەکان ئەوا قۆناغی دوای ڕاپەڕین ڕەخنەگرتن بووە لە دەسەڵاتی خۆماڵی، بەوەی کە بەشێک لە دەستکەوتەکانی فەرامۆشکردووە و ئەوەش وایکردووە ئەدیب و نووسەرانمان بەردەوام بن لەسەر ڕەخنەکانیان بۆ بەرەوپێش بردنی بەرهەمی ڕاپەڕین، چونکە: ((سەردەمێک نییە پێی بووترێ سەردەمی دوای ڕاپەڕین لە ئەدەبدا هێشتا ئەو ئاڵۆزی و کەف و کوڵە نەنیشتۆتەوە بەڵام تیشکی مانگێکی چەند شەوە لە ئــاسۆی بەرهــەمـــــــە ئەدەبییەکاندا بەدی دەکرێت، چونکە (دڵشاد عەبدوڵڵا) دەڵێت: لە نەوەدەکانی دۆزینەوەی ئەوروپا لەڕێگای سەفەر و بینین و خوێندنەوەدا ڕووی ئەدەبی لە کۆمەڵەوە بەرەو ناخی تاک وەرچەرخاند بەمەش گەورەترین شۆڕش لە ئەدەبیاتی کوردیدا ڕووی دا))28

کەواتە لەدوای ڕاپەڕینەوە ئەدیب و نووسەران هەر بەردەوام بوون لەسەر ئەو ڕێچکەیەی، کە پێی دەگوترێت ئازادی و ئاوەدانی و چەسپاندنی دادپەروەری، چونکە تا ئێستاش ئەوانە داواکاری گەلی کوردن، ئەدەبیاتش لەو نێوەندەدا ڕۆڵی کاریگەری خۆی هەیە لەسەر دڵ و دەروونی تاکی کورد و لەو ڕێگەیەوە هانی گەنج و لاوانی کورد دەدات بەردەوام بن و نەوەستن، چونکە بە بەردەوامییان دەگەن بە ئاواتی خۆیان و ناهێڵن ئەوەی بە دەستییان هێناوە لەنێوی بەرن، بۆ ئەوەش پێویستە ئاڕاستەکەیان بەرەو ئاسۆیەکی ڕوون بێت و

27 شەرمین ابراهیم عەزیز، پەشێو و تازەکردنەوە لە شیعری کوردیدا، ل٥٦.

28 ئەرسەلان بایز، سیمای شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین، چاپی دووەم، ل٦٤.

گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

هەنگاوەکانییان لەژێر ڕۆشنایی ڕووناکیدا بێت و کەف و کوڵی ئەدیب و نوسەران و شاعیران هەر بەردەوام دەبێت، تا ئەو ڕۆژەی کورد دەبێتە خاوەن دەستکەوتی لەمێژینەی خۆی.

لەدوای ڕاپەڕینی ساڵی (١٩٩١) کە ڕاپەڕینێکی جەماوەری بوو خەڵکی کوردستان دژی ڕژێمی عێراق ئەنجامی دا و دواتر ((لە (١٩٩٢/٥/١٩) هەڵبژاردن لە کوردستاندا ئەنجامدرا و ئەوەبوو پەرلەمانی کوردستانیان دروست کرد دواتر لە (١٩٩٢/٧/٤)کابینەی حکومەتی هەرێمیش ڕاگەیەنرا))**29**

هەڵبەتە دروستکردنی پەرلەمان و پێکهێنانی حکومەتێک ئاوات و ئامانجی لەمێژینەی گەلی کورد بوون، بەڵام بەهۆی ململانێی ناوخۆیی نێوان هەردوو حیزبی فەرمانڕەوا کوردستان بەرەو ڕۆژێکی نادیار و تەماوی دەڕۆیشت لەکاتێکدا خەریک بوو کوردستان دەبووە شوێنێکی ئارام و حەوانەوەی خەڵکی تر، دەبووە نموونەی دیموکراسی هەروەکو، (دیڤد ماک) لەبارەی هەڵبژاردن گووتی: ((جێی داخە کە هەڵبژاردن تەنیا لە کوردستانی عێراقدا ئەنجامدرا و سەرانسەری خاکی عێراقی نەگرتەوە، وەزیری تەندروستی فەڕەنساش (کۆشنەر) لەبەردەم پەرلەمانی کوردستاندا ووتی: ئێوەش ئەبێ نموونە بن بۆ تاقیکردنەوەی دیموکراسی لە کوردستان و عێراقیشدا))**30**

٢,١ پەشێو و پێشوازی لە ڕاستگۆیی:

سەرباری هەموو ئەوانە زۆرجار ئەو کەسانەی، کە وڵات وێران دەکەن و کاتێک ڕەخنەیان لێ دەگیرێت هەلوێست وەردەگرن و لەبری ئەوەی بەخۆیاندا بچنەوە و هەڵەو کەم و کوڕییەکانی خۆیان چاک بکەن، ئەوە دەست دەکەن بە گرتن و ڕاوەدوونانی ئەو کەسانەی، کە وشەی ڕاست و دروست لەهەر چوارچێوەیەکدا دەردەبڕن، ئەوەتا لە کۆپلەی کۆتایی شیعری (براکوژی) دا بەڕوونی ئاماژە بەو شۆڕە سورارانە دەکات و دەڵێت:

با کەس ڕەخنەییان لێ نەگرێ!
هەرچی دەیکەن پاکە وەک نوێژ،
هەرچی دەیڵێن وەک گەوهەرە!
دیالێکتیک "سەرمایە ی مارکس"
فەرموودەی (ماو)یان لەبەرە!
ئەوروپایان هەموو دیوە

---

29 سەرچاوەی پێشوو، ل٣٣.

30 سەرچاوەی پێشوو، ل٣٣.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نێودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

کە دێنەگۆ بۆ ڕۆژنامان،

پەیڤێک زێڕە، یەکێک زیوە!

لەندەن، پاریس، ئەنقەرە، شام

یەکە یەکە پایتەختی هەندەران

شارەزاترن لە شێخەڵا و سابونکەران   هەسپم هەورە ڕکێفم چیا، ل٤٣٧

لێرەدا شاعیر بە شێوازێکی تەنز ئامێز باسی سیفەتی ئەو کەسانەی، کە دەبن بە کێشە و گرفت دەکات، بەڵام لە هەموو کەس زیاتر قسە دەکات، لەسەر لاپەڕەی ڕۆژنامە و گۆڤار و شاشەی تەلەفیزیۆنەکان دەبینرێن و بەردەوامیش وەکو نوێنەری وڵات دەڕۆن بۆ دەرەوە و لەکاتێکدا خۆشیان باوەڕییان بە مەسەلەکە و کێشەکە نییە، کاتێک کەسێک ڕەخنەیان لێ دەگرێت قەرزداری دەکەنەوە.

٢،٢ پەشێو و خەونی سەربەخۆیی:

پەشێو بەردەوام خەون بە ئاڵای سەربەخۆی وڵاتەکەیەوە بینیووە و هەمیشە ئومێدی ئەوەبووە، کە ڕۆژێک بێت ئەوە بەچاوی خۆی ببینێ، بەردەوام ئەو خەوە ئومێدە بەهۆی ململانێیەکی ناڕەواوە ئاوەگڵ کراوە بۆیە لەم شیعرەدا دەڵێت:

باڵندەیەک بووم، شەتەک وتەنیا

باڵێکم کۆچ بوو، باڵێک ڕاپەڕین

نەمردم جارێک گەشتمە قۆناخ

دوای هەزاران کەوتن و فڕین

باڵێکم دا بەم

باڵێکم دا بەو

دوای سەفەری دوور بردمیە خەو

بەیانی هەڵسام

دەست شەکەت دراو

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پاییز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پێ شەتەک دراو

نە یەک چنکە نان، نە یەک چۆڕە ئاو

هەر بە زیندوویی ئاوە ڕوتکارو

چەمی ئومێدم بوو بە ئاوەڕۆ

ئاڵای شەکاوەم بوو بە دوو پەڕۆ   هەسپم هەورە ڕکێفم چیا، ل٤٦١-٤٦٢

گەر سەیری ئەو شیعرەی پەشێو بکەین دەردەکەوێت، کە ئومێدی چەند ساڵەی گەلی کورد دوای خەوبینینێکی زۆر و سەفەری دوور، هەروەها بە دەست و پێ و دەم ماندوو بەردەوام هەوڵی ئاڵای سەربەخۆیی و دەوڵەتی داوە، بەڵام دەسەڵات دارانی وڵات ئەو خەونەی گەلی کوردییان کرد بە هیچ و لەجیاتی ئاڵای وڵات ئاڵای حیزبییان بەرزکردەوە و بە زیندوویی ئەو ئاوات و ئومێدەی تاکی کوردییان لەنێوبرد، هەروەها پەشێو ڕەخنەش لەو سیاسەتە دەگرێت کە ئومێد و ئاواتی گەلێک بە شتی سادە و لاوەکی ئاوەگڵ دەکەن.

٢,٣ پەشێو و ڕەخنە لە گەلی کورد:

لەدوای ڕاپەڕین کورد چەندین فرسەتی بۆ هەڵکەوتووە، بۆئەوەی بتوانێت دەوڵەتی سەربەخۆی خۆی ڕابگەیەنێت، بەڵام پەشێو لە شیعری (ئۆتۆنەمان) پێی وایە، کە کورد چەندین جار نزیک بووە لەسەربەخۆیی، بەڵام هەمیشە کورد بەو بەشە کەمەی خۆی ڕازی بووە و بێدەنگ بووە.

شاعیر لەو شیعرەدا کورد بە (مریشکە ڕەشە) دەچوێنێت، کە لە کوردەواریدا مریشک کورک دەبێت و دەڵێن کڕ کەوتووە واتە بێدەنگ بووە، ئەو لێکچوواندنەی شاعیر ئاماژەیە بەوەی، کە کورد تائێستا هەر بۆ ئۆتۆنۆمی ئاشی خوێنی گەڕاوە و لەم کۆپلە شیعرەدا گاڵتەی بە زیهنیەتی سەرکردایەتی ئۆتۆنۆمی خوازی کورد کردووە. لەم شیعرەدا بە گاڵتە بە ئۆتۆنۆمی وتووە ئۆتۆنەمان، دەشێ گەلێک بەڕێگەیەکی ئاشتیانە جۆرە ئۆتۆنۆمییەک وەربگرێت، بەڵام شەڕی دەیان ساڵەی خوێناوی ماڵوێرانکەر هاوسەنگ نییە لەگەڵ ئۆتۆنۆمی! نابێ وەسیلەی گەورە بۆ ئامانجێکی بچوک بەکاربێت. هەربۆیە جارجار ئەو کەیسە دەجوڵێنێت و دواتر بەهەر هۆیەک بێت بێدەنگی لێ دەکات بۆ نموونە لەم شیعرەدا دەڵێت:

کورد مریشکە ڕەشەیەکە

بە تۆپیش ناجوڵێتەوە

نازانم، ماوە یا مردووە

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزیی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت - هەولێر- کوردستان- عێراق
بەرگی (٤) - ژمارە (٤)، پایز ٢٠١٩
ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دەیان ساڵە

لە سەر لوغمی ئۆتۆنۆمی کڕ کەوتووە   هەسپم هەورە ڕکێفم چیا، ل٢٨٥

٢,٤ پەشێو و پشتیوانی چەوساوەکان:

پەشێو یەکێکە لەو شاعیرانەی کە بەردەوام لەگەڵ ئازادی گەلەکەیدا بووە، کە بەهۆی ستەمی بەعس لەپێش ڕاپەڕیندا دەچەوسێنرایەوە، قەڵەمەکەی وەکو چەکوچ ڕووی لە ستەمی داگیرکەران بووە و لەدوای ڕاپەڕینیش کاتێک سەرخێڵەکانی کورد ستەم و گەندەڵییان کردووە بەردەوام ڕەخنەی گرتووە و پەنجەی خستۆتە سەر برینەکان، بۆیە پەشێو بەردەوام لایەنگری چەوساوەکانی کردووە و دژی ستەمکار وەستاوەتەوە جا ناوخۆیی بێت یان دەرەکی، ستەم هەر ستەم بووە لای شاعیر، بۆیە لەو شیعرەی کە بەناوی (دەسەڵات)ەوەیە کە لە ساڵی (١٩٩٣) لە مۆسکۆ نوسیوویەتی دەڵێت:

قەڵەمەکەم چەکـــوشە و

هەر پەیڤێکم _ بـــزمار

ستەم لە هەر جێیەک بێ

دەیسمم وەک تەختەدار!   هەسپم هەورە ڕکێفم چیا، ل٢٢٧

شاعیر لێرەدا بەردەوام دەبێت لە بەگژداچوونەوەی ستەم و وشە و پەیڤەکانی دژی ستەم بەکاردێنێ و هیچ کاتێک ترس سڵی پێ ناکاتەوە و ئەو سەنگەرەی پێ چۆڵ ناکات.

ی پەشێو دەکەین

ئەنجام

لەم توێژینەوەیەدا گەیشتینە ئەم ئەنجامانەی خوارەوە:

١- هەموو ئەو بارودۆخ و کارەساتانەی کە بەسەر گەلی کوردا هاتووە، کاریگەری تەواویان بەسەر پەشێودا هەبووە، پەشێو هەوڵی داوە شانبەشانی پێشمەرگە شیعر وەک چەکێکی کاریگەر لە دژی دوژمن بەکاربهێنێت، بۆدەیان مەبەستی سیاسی شیعری نوسیووە وەك (پەشێو پشتیوانی لە چەوساوەکان، پەشێو لە بەرگی سیاسیدا، پەشێو ئەنفال و ڕەنگدانەوەی لەسەر کورد، پەشێو تەعریب و سیاسەتەکانی ئەوسای حکومەتی عێراق....هتد)

٢- ڕاپەڕینی ساڵی (١٩٩١) وەک خاڵێکی وەرچەرخان و دوا ڕاپەڕینیش پەیدابوونی قۆناغێکی نوێ دوا ڕاپەڕین) ڕاستەوخۆ کاریگەری بەسەر ئەدەب بە گشتی و شیعر بە تایبەتی هەبووە، هەلێکی باش ڕەخسا بۆ دەرکەوتنی چەندین ڕۆژنامە و گۆڤار تەنانەت دەرکەوتنی ( ) هەروەها ئەوەی گرنگ ئەوەیە دوای ڕاپەڕین کۆمەڵێ ڕووداو ڕوویاندا وەك هەڵبژاردن و کابینەی نوێی حکومەت لە دواتر لە هەموو کارێکەرتر بەسەر پەشێو دروست بوونی شەڕی ناوخۆ لە ساڵی (١٩٩٤) کە ئەم کارەساتە نەك هەر کاریگەری لەسەر شاعیر دروست کرد بەڵکو وای لە شاعیر کرد یەک دیوان بەناوی (براکوژی)دابنێ ئەم دیوانە کردە مینبەرێک تا لەو دیوە کۆمەڵێک ڕەخنە ئاڕاستەی حیزبەسیاسیەکان و سەرکردەکان سیاسیەکان بکات.

٣- پەشێو شیعری سیاسی لە بەرگی سیاسەتمەداردا لە زۆربەی ئەو بارودۆخەی کە تیایدا ژیاوە خۆی لێ لانەداوە و توانیویەتی بە شیعرەکانی هەموو ئەو ڕووداو کارەساتانەی کەبەسەر گەلەکەیدا هاتوە ئاماژەی پێ بکات بۆ نموونە وشەی براکوژی، کە دیوانێکی تەواوی بەم ناوە ناو ناوە.

٤- پەشێو یەکێکە لەو شاعیرانەی کە لە هەموو قۆناغ و سەردەمەکاندا هەڵوێستی هەبووە و بەردەوام ڕەخنەی لە ناتەوای و کەم و کوڕیەکان گرتووە پێش ڕاپەڕین ڕووی دەمی پەشێو لە دوژمنانی گەلی کورد بوو شانبەشانی پێشمەرگە بەرگری لە گەلی کورد و کردووە، بەڵام دوای ڕاپەڕین ڕووی دەمی پەشێو دەچێتە سەر حیزبە کوردستانیەکان و ڕەخنە لە هەڵە و کەموکوڕیەکان گرتووە.

سەرچاوەکان

قورئانی پیرۆز

١- تەحسین حەمە غەریب، دڵ و چاو، چاپخانەی یاد، چاپی یەکەم، ٢٠٠٧، ل٢٥.

٢- جۆرج لۆکاش، دراسات فی الواقیعیة، نایف بلوز، دمشق، وزارة الثقافة، ١٩٧٢، ص٩.

٣- د.ئەرسەلان بایز، سیمای شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین، چاپی دووەم، چاپخانەی شەهاب، کوردستان، هەولێر، ٢٠١٣، ل٤٨.

٤- ئەرسەلان بایز، سیمای شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین، ل٦٣.

٥- ....، سیمای شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین، چاپی دووەم، ل٦٤.

٦- شەرمین ابراهیم عەزیز، پەشێو و تازەکردنەوە لە شیعری کوردیدا، چاپخانەی ڕۆشنبیری، چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠٦،ل٣٢.

٧- ....، پەشێو و تازەکردنەوە لە شیعری کوردیدا، ل٥٥.

٨- عەبدولڕەزاق مەرزنگ، ڕاپەڕینی بەهاری ئازادی، چاپخانەی ڕەنج، سلێمانی، ٢٠٠٤، ل١١٢.

٩- فەرەیدون عەبدولڕەحیم عەبدوڵا، بارودۆخی سیاسی کوردستان و عێراق ١١ی مارسی ١٩٧٠-١١ی مارسی ١٩٧٤،چاپخانەی منارە،چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠١، ل١٨٥.

١٠- کانیاو ڕەحمان حەمەد، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا ، ل١١٣.

١١- ....، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا، نامەی ماستەر، زانکۆی صەلاحەدین، ٢٠١٥، ل١٠٤.

١٢- ....، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا، ل١٠٦-١٠٧.

١٣- ....، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا، ٢ ل١١٢.

١٤- ....، ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕۆمانەکانی کەریم کاکەدا، ل١١٢.

١٥- محمد ڕەئوف عەزیز، ئەنفال و ڕەهەندە سۆسیۆلۆجیەکان، چاپخانەی تیشک، چاپی یەکەم، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل٢٣.

١٦- نەوشیروان مستەفا ئەمین، لە کەناری دانوبەوە بۆ خڕی ناوزەنگ، چاپی یەکەم، چاپ و بڵاوکردنەوەی بەرلین، ١٩٩٧، ل٣٩.

١٧- ....، خولانەوە لە دەوری بازنەدا، چاپ و بڵاوکردنەوەی مەڵبەندی ئاوەدانکردنەوەی کوردستان، ١٩٩٩، ل٧.

الخلاصة

(البعد السياسي لشعر عبد الله بَشيو) هو عنوان الدراسة التي تحاول بيان العلاقة بين الأدب والسياسية وانعكاسها في شعر بَشيو قبل الانتفاضة وبعدها، ومن هذا المنطلق تدرس سمات هذا

ژمارەی تۆماری نیودەوڵەتی : ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

الانعكاس، والدراسة ما عدا المقدمة والخاتمة، يتكون من فصلين رئيسيين، يتحدث الفصل الأول عن (البعد السياسي لبشيو ما قبل الانتفاضة) وانقسم على عدة نقاط منها (بشيو ومساندته المظلومين، بشيو في صورته السياسية، بشيو والأنفال وانعكاسه على الكورد، بشيو ومواجهته للتعريب وسياسات الحكومة العراقية آنذاك، بشيو والمفاوضات مع العدو). وأما الفصل الثاني فقد حدد (البعد السياسي لشعر بَشيو ما بعد الانتفاضة) وانقسم على عدة نقاط منها (بشيو والانتقاد الأحزاب السياسية، بشيو واستقباله من الصدق، بشيو وحلم الاستقلال، بشيو لغة الهجو. وفى الخاتمه أهم النتائج التي توصل إليها الباحث خاصة فيما يتعلق بالشعر السياسى والتغييرات التي حصل عليه حتى في الشعر، وأهم أغراضه وسماته عند بَشيو.

الكلمات المفتاحية: الأدب السياسة الموقف عبد الله بَشيو القومية الانتفاضة

Abstract

Political viewpoints of Abdulla pashew's poem) this is the title of the research that tries to describe the connection between literature and politics and its influences on pashew's poem before and after uprising.

In this perspective, it studies those reflections in this research exept acknowledgment and the result .

This research includes two basic parts,The first part includes; (pashew's view points before uprising) ,and this part is devided into some points like (pashew's support to oppressed people, pashew as a politicians(pashew in political clothing), pashew and Anflal and anflal's effects on kurds, pashewand standing against Arabization(TA'Arib), and policies of Iraq government and dialogue with enimes.

Part two

Incudes pashew's political views after Uprising, and it is devided into two points; (Pashew and critisizm at political parts , pashew and wellcoming honesty , dream of indipendence , and pashew and profanity) The main point that